

Patikamúzeumok – múzeum patikák

A székesfehérvári Fekete Sas Patikamúzeum

A Székesfehérvári Fekete Sas Gyógyszertár 1774-től 1971-ig szolgálta a betegeket, majd több évig tartó felújítási és restaurálási munkálatokat követően 1975-től Patikamúzeumként működik.

Az első gyógyszerész – Sartory János - a levéltári anyagok szerint közvetlenül a török megszállás alóli felszabadulás után települt le Székesfehérváron. Az általa létrehozott gyógyszertár tulajdonosai a következő évtizedekben sűrűn váltották egymást, ám valószínűsíthetően folyamatosan szaporították a patika vagyonát. 1745 decemberében ugyanis – az utolsó „civil” gyógyszerész, Mellár János özvegyének halála után - a Jezsuita Rend tekintélyes összegért, 1200 Ft-ért vásárolta meg a gyógyszertár összes felszerelését azzal a privilégiummal – azaz, tulajdonképpen a patikaműködtetési joggal – együtt, hogy a jövőben másnak nem ad jogot patikanyitásra a városi magisztrátus. A székesfehérvári jezsuiták 1744-ben kezdték el építeni impozáns méretű rendházukat, s ebben helyezték el 1746-tól a tulajdonukba került gyógyszertárat. Nyilvánvalóan Mellár János hagyatékában is voltak bútorok, ám a jezsuiták gondoskodtak új bútorzatról is. Ennek elkészítése valószínűsíthetően Codelli József „laikus fráter” nevéhez fűződik. Ő 1746-47-ben a fehérvári rendházban dolgozott, ahová Kószegről került, azt pedig tudjuk, hogy ő készítette a kőszegi gyógyszertár berendezését. Minden bizonnyal hozzá kötődnek a Fekete Sas patikamúzeumban ma is látható esztergált, zöld „márvány” festésű, kartusos díszítésű fatégelyek, melyek legközelebbi „rokonai” Kőszegen találhatók.

A Jezsuita Rendházon belül 1756-ban áthelyezték a patikát, egy stukkókkal gazdagon díszített utcai szobába költöztették, hogy a vevők, betegek könnyen megközelíthesék. A teljes bútorzat ezt követően készült el, s 1758-ban

fejezték be. Minden bizonnyal Baumgartner Bernátnak, a XVIII. század legjelentősebb jezsuita faragómesterének munkája, aki 1749-60-ig irányította a székesfehérvári Jezsuita rendház faragó- és asztalos műhelyét.

A bútorzaton kívül a jezsuiták emlékét még számos felszerelési tárgy idézi a Fekete Sas Patikamúzeumban. Így elsősorban a már említett, cylinder formájú esztergált fatégelyek – amelyeket a későbbi tulajdonosok többször is átfestettek –, valamint a tinktúraprés és az 1752-es évszámmal ellátott, feliratos kézi mozsár. Kevés példányban, de maradtak fenn jellegzetes IHS jelű üvegek is a jezsuita korszakból.

Miután II. József 1773-ban feloszlatta a Jezsuita Rendet, a székesfehérvári jezsuita gyógyszertárat elárverezték. Valter Ferenc vásárolta meg, ő költöztette a rendházzal szem-

A múzeum műemléki berendezése és felszerelési tárgyai a Fejér Megyei Gyógyszertári Központ önzetlen ajándéka-ként kerültek a patikamúzeumba. Az épület felújításának és restaurálásának költségeit Fejér megye Tanácsa biztosította. A restaurálást a Képzőművészeti Kivitelező Vállalat faszobrászai végezték. Az épület felújításának terveit Erdei Ferenc és Örsi Károly, az Országos Műemléki Felügyelőség munkatársai készítették. Külön köszönet illeti Szabó Lórántot, a Fejér Megyei Gyógyszertári Központ volt munkatársát, aki a restaurálást és a kiállítás rendezését hivatali kötelességét messze meghaladó lelkesedéssel támogatta

ben lévő épületbe, azaz a mai helyére, s ő nevezte el Fekete Sas-nak is. Szerencsére az új épület alaprajza hasonló volt, s így alig kellett átalakítani az officina bútorzatát. Az átköltözéssel és a névváltozással egy időben, a XVIII. században készültek a kétfejű fekete sas díszítésű cserépedények, amelyek a tatai manufaktúrából kerültek ki. Az eredeti barokk táraasztal sajnos minden nyom nélkül eltűnt. A XIX. század első harmadában cserélte ki Braun Ferenc, aki a mai empire stílusú, patkó alakú asztalt csináltatta. Ugyancsak az ő idejéből származnak a fémbetetes üvegtéglék és az ugyancsak empire stílusban készült mérlegállvány. A XX. század elején a Lukáts család modernizálta ismét a patika felszerelését. Ekkor készült a bal oldali kirakat ke-

retezése is és jellegzetesen a múlt század elejét idézi a két villanyvilágítós, sárgaréz mérleg a patkó alakú táraasztalon.

A két évszázad során az egymást váltó tulajdonosok mind alakítottak valamit a patikán. Ki új tárgyakkal egészítette ki a berendezést, ki átfestette, ki így vagy úgy átalakította. Az egyre eklektikusabb együtttest csak egységes, minden eredeti színt eltakaró festése fogta össze.

Az 1971-75-ig tartó felújítási és restaurálási munkálatok során azonban – a korábbi rétegek eltávolításával – sikerült feltárni az eredeti színezéseket, az egykori aranyozásokat. Így ma egy gyönyörű, a gyógyszertár legszebb állapotait felidéző formában bemutatott Fekete Sas múzeumpatikát csodálhatnak meg az érdeklődő látogatók.

(Kovács Péter: *Fekete Sas Patikamúzeum*-című kiadványa alapján)

„Emberi koponyát persze nem tartottunk...”

Pályakezdés a múlt relikviái között

Lippai József és Virág Mária 1964-ben szereztek gyógyszerési diplomát a Szegedi Egyetemen. Házasságkötésük után – mivel az ifjú férj rokonsága Székesfehérváron élt – egy percig sem haboztak megpályázni a Fejér megyei Gyógyszertári Központ által gyógyszerész házaspárnak kínált – szolgálati lakással együtt járó – két munkahelyet egy akkor újonnan épült patikában. Elnyerték a lehetőséget.

L.J. – Amikor 1966-ban ide érkeztünk kiderült, hogy az új patika megnyitására még fél évet várni kell, s addig is itt lesz a munkahelyünk a Fekete Sas Gyógyszertárban. Antal Antal majd Geffert Dezső vezetésével már akkor is szinte múzeumméretűen működött a patika, a betegek kivül rendszeresen jöttek be olyanok is, akik csak meg szeretnék volna csodálni a több száz éves bútorokat, eszközöket.

Virág Mária és Lippai József

Milyen volt a napi munka egy múzeum patikában?

A megye legnagyobb forgalmú, állandó ügyeletet ellátó patikájaként működtünk. Mai szemmel nehéz volt a munka, de nagyon jó volt a kollektíva, ezért szerettem itt dolgozni. V.M. – Geffert Dezsőt csak Dodó Bácsinak hívtuk, szigorú, de kedves ember volt. Mindenkinek meghatározta a helyét, ahonnan nem nagyon szabadott elmozdulni. Nekem itt kellett állnom a patkó alakú táraasztal sarkánál, szemben az ajtóval, és fogadni a betegeket. 1966 januárjában kezdtem a munkát és emlékszem, hogy mindig nagyon fázott a lábam az ajtónyitáskor bejövő hideg levegőtől.

Használták is az itt lévő muzeális eszközöket?

V.M. – Igen, használtuk az itteni muzeális eszközöket, meg a fiókos szekrényeket is, igaz nem feltétlenül a feliratnak megfelelő anyagokat tároltuk bennük. Később is hatott ránk ez a történelmi múlt, munkánk során gyakran hasznosítottuk az itt szerzett tapasztalatokat.

L.J. – Nem volt például emberi koponyánk – amit régen csontgyengesség, kalcium hiány ellen alkalmaztak – a granium humanum feliratú fiókban....

Mi volt a helyzet a patika nevével? Az államosítás után jellemzően számozták a gyógyszertárakat....

Igen ez lett a 3/2-es patika, de továbbra is mindenki Fekete Sasnak hívta, a nép emlékezetéből nem lehetett kitörölni ezt a nevet. Amikor 1971-ben véglegesen bezárták, akkor egy 3/2-es számozással megnyíló – innen mintegy 100 méterre ma is működő – új gyógyszertárba helyezték át a gyógyszertári tevékenységet. A Fekete Sas Patika pedig továbbra is itt maradt, hogy a restaurálást követően már mint patikamúzeum folytatódjon a története.

V. M. – Jelenleg is aktív élet zajlik itt, Krizsány Anna múzeumi népművelő – aki most külföldi tanulmányúton van – rendszeresen szervez programokat, foglalkozásokat minden korosztály számára. Mi is eljöttünk ide például az illóolajok éjszakáján, ahol bemutatásra kerültek az illóolajok, rengetegen szagolgatták, kockacukorra cseppentve kóstolgatták a különböző illóolajokat, s közben megismerkedtek a gyógyszerészet, a gyógyszertár múltjával.

Hollauer Tibor